

พัฒนาการเครื่องแต่งกายตัวละครพม่า
ในละครพันทางเรื่องราวราชอิรราช ของกรมศิลปากร
The Development of Myanmar Costumes in
Lakon Phanthang Rajathiraj of
The Fine Arts Department

วสะ ภูวงศ์¹
Vasa Phuwongse

¹ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาศิลปะการแสดง คณะศิลปกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการและรูปแบบของเครื่องแต่งกายตัวละครพม่า ในละครพื้นทาง เรื่องราชาธิราช ของกรมศิลปากร ตั้งแต่ พ.ศ.2495 จนถึงพ.ศ.2560 โดยการศึกษาจากเอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม

ผลการวิจัยพบว่า พัฒนาการเครื่องแต่งกายตัวละครพม่า ในละครพื้นทาง เรื่องราชาธิราช ของกรมศิลปากร ในช่วงแรกได้นำรูปแบบเครื่องแต่งกายของโขน - ละคร ของไทยมาพัฒนาให้มีรูปแบบเฉพาะตัวของละครพื้นทาง ต่อมาได้รับอิทธิพลมาจากละครพื้นทางเรื่องผู้ชนะสิบทิศ จึงได้นำมาสร้างสรรค์พัฒนาให้มีความงดงาม และสะดวกสบายในการสวมใส่มากยิ่งขึ้น และในปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงวัสดุที่นำมาใช้ในการสร้างเครื่องแต่งกาย โดยเลือกวัสดุที่หาได้ง่ายในท้องตลาด เพื่อการสร้างเครื่องแต่งกายที่มีความงดงามตามยุคสมัย ในส่วนของรูปแบบเครื่องแต่งกายตัวละครแต่ละตัวสามารถแบ่งได้หลายรูปแบบ ซึ่งจะมีความแตกต่างกันในส่วนของการสวมใส่เสื้อ การนุ่งผ้า การสวมใส่เครื่องประดับ การโพกศีรษะ หรือแม้แต่กระทั่งการใช้สีของเสื้อผ้าที่ตรงกันข้ามกันในแต่ละตัวละคร โดยยึดหลักการใช้สีจากเครื่องแต่งกายโขน - ละคร ทั้งนี้เพื่อสร้างความโดดเด่นให้แก่ตัวละคร และเครื่องแต่งกายของตัวละคร จะบ่งบอกถึงสถานภาพในสังคมของตัวละคร ทำให้ผู้ชมการแสดงทราบว่าตัวละครตัวใดมีความสำคัญในการแสดงในฉากนั้น

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาพัฒนาการและรูปแบบเครื่องแต่งกายตัวละครพม่า ในละครพื้นทาง เรื่องราชาธิราช ของกรมศิลปากร เพื่อการเผยแพร่รูปแบบเครื่องแต่งกายละครพื้นทาง เรื่องราชาธิราช ให้เป็นที่นิยมและแพร่หลายในกลุ่มการแสดงกลุ่มอื่น เช่น โรงเรียนต่าง ๆ และหน่วยงานอื่นที่มีการแสดงละครพื้นทางเรื่องราชาธิราช สืบไปอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: เครื่องแต่งกายตัวละครพม่า, ในละครพื้นทาง, เรื่องราชาธิราช, กรมศิลปากร

Abstract

The purpose of this research was to study the development and style of Myanmar costumes in Lakon Phanthang Rajathiraj of The Fine Arts Department. Since 1952 Until 2017, By studying both participant and non-participant observation documents.

The research found that Development of Myanmar costume characters in Lakon Phanthang Rajathiraj of The Fine Arts Department. In the beginning, the costumes of Khon-Thai dramas to develop a unique style of drama. Later influenced by the Lakon Phanthang Phuchanasibtid. It has been developed to be more beautiful and comfortable to wear. And nowadays, the materials used in making costumes have changed. By choosing materials that are easily available on the market. To create beautiful costumes of the era. In the form of costume. Each character can be composed in several forms. There will be differences in wearing a dress, dressing, wearing a headdress, or even using the opposite colors of each character. By using the color scheme of Khon-drama costumes to create a distinctive character. And character costumes Indicates the social status of the character. Make the audience know which character is important in the scene.

This research aims to study the patterns and development of Myanmar costume characters in Lakon Phanthang Rajathiraj of The Fine Arts Department, To publish the costumes, It is popular and popular among other powerful groups such as schools and other organizations that display plays in Rajasthan. Continue to be sustainable.

Keywords: Myanmar costume characters, in the Lakon Phanthang, Rajathiraj, The Fine Arts Department

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปลายสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) มีละครชนิดหนึ่งถือกำเนิดขึ้น โดยเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง (เพ็ง เพ็ญกุล) ท่านได้คิดการแสดงละครของท่านที่มีรูปแบบแตกต่างออกไปตามกระแสแข่งขันการละครในยุคนั้น โดยนำเรื่องพงศาวดารชาติต่าง ๆ มาแสดง เช่น เรื่องราชาธิราช โดยคิดให้บรรยากาศเป็นชาตินั้น ๆ โดยการแต่งกายให้มีลักษณะและกลิ่นอายที่เป็นเชื้อชาตินั้น ๆ บรรจุเพลงที่มีสำเนียงออกภาษา ดังที่เรียกในภาษาคนตรีว่า เพลงสำเนียงพม่า มอญ ลาว จีน เป็นต้น ซึ่งเพลงสำเนียงภาษาต่าง ๆ ศิลปินไทยแต่งเลียนเสียงของชนชาติต่าง ๆ ที่มาอาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร ภายหลังจึงมีผู้เรียกละครชนิดนี้ว่าละครพันทาง (พันธุ์ผสม) หรือละครพันทาง ซึ่งหมายถึง เล่นได้หลายวิธีไม่จำกัด (สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2543)

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) การละครไทยได้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมาก ด้วยเหตุที่ว่าสยามประเทศกำลังได้รับอิทธิพลของต่างชาติเข้ามา โดยเฉพาะอิทธิพลการละครแบบตะวันตก ทำให้เกิดการพัฒนารูปแบบการละครเกิดขึ้นใหม่มาจนถึงปัจจุบัน (มัทนี รัตนิน, 2551) ละครที่เกิดการพัฒนาปรับปรุงใหม่ เช่น ละครพันทาง ละครดึกดำบรรพ์ ละครร้อง ละครพูด ลิเก หุ่นกระบอก การละเล่นการแสดงอื่น ๆ อีกมากมาย เครื่องแต่งกายและศิลปะการแต่งหน้า รวมถึงฉากต่าง ๆ ที่อยู่ในการแสดงละครที่มีการพัฒนาตามไปด้วย จึงเกิดการทดลองเครื่องแต่งกายรูปแบบใหม่ ๆ ละครพันทาง ถือได้ว่าเป็นละครที่เป็นการเชื่อมต่ออารยธรรมจากยุคเก่าไปสู่อารยธรรมยุคใหม่

ละครพันทางของกรมศิลปากรนั้น ได้รับอิทธิพลจากรูปแบบของ ละครเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง และพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ โดยมีการถ่ายทอดมาจากครูละคร และศิลปินหลายท่านที่เข้ามาเป็นครูละครยุคแรก ๆ ของกรมศิลปากร โดยเฉพาะที่มาจากคณะละครเจ้าคุณพระประยูรวงศ์ เช่น ครูสะอาด แสงสว่าง ครูฝัน โมรากุล ครูเจริญจิต ภัทรเสวี และที่มาจากคณะละครวังสวนกุหลาบ

ละครพันทางได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งละครพันทางของกรมศิลปากร ซึ่งจัดแสดงละครพันทางหลายเรื่อง อาทิเช่น พระลอ อาบู่หะซัน ผู้ชนะสิบทิศ สามก๊ก พญามานอง ศรีธรรมาโคกราช เรื่องที่ได้รับความนิยมมากอีกเรื่องหนึ่ง คือ เรื่องราชาธิราช โดยเฉพาะตอนสมิงพระรามอาสา ซึ่งกรมศิลปากรได้จัดแสดงเป็นครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ.2495 และยังมีอีกหลายตอนที่สำนักการสังคีต กรมศิลปากร จัดแสดง ณ โรงละครแห่งชาติ กรมศิลปากร เช่น ดูตัวสมิงนครอินทร์, สมิงพระรามอาสา รบกำนี, สัจจะสมิงนครอินทร์, บุญญาพระเจ้าฟ้ารั่ว, ศึกมั่งรายกระยอฉนวน, พระยาน้อยชมตลาด, สัจจาธิษฐานพ่อลาวแก่นท้าว, สมิงพระรามแต่งงาน เป็นต้น

ในปี พ.ศ.2523 กรมศิลปากร ได้จัดการแสดงละครพันทางเรื่องราชาธิราช ชุดศึกพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง โดยนายเสรี หวังในธรรม โดยนำเอาการแสดงตอนต่างมาถึง 4 ตอน นำมาผูกเรื่องให้ตอนนั้นติดต่อกัน (กรมศิลปากร, 2523)

ปัจจัยที่ทำให้การแสดงละครพันทางของกรมศิลปากรได้รับความนิยม เนื่องจากการแสดงที่มีเรื่องราวสนุกสนาน ประกอบกับจารีตของการแสดงที่ผ่านทางครูละครและศิลปินในยุคของกรมศิลปากร

บทละครเรื่องราชาธิราชเป็นเรื่องราวที่นำมาจากพงศาวดารพม่า เนื้อหาว่าด้วยประวัติศาสตร์ของอาณาจักรหงสาวดีของชาวมอญ ตั้งแต่ พ.ศ.1830 ถึง พ.ศ.1964 ในพงศาวดารประกอบด้วยเรื่องราวของความขัดแย้งภายในราชสำนัก การกบฏ การทูต การสงคราม สามารถแบ่งตัวละครเป็น 3 เชื้อชาติ ได้แก่ เชื้อชาติมอญ, เชื้อชาติพม่า และเชื้อชาติจีน ซึ่งตัวละครแต่ละเชื้อชาติมีการแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์ มีความโดดเด่น และสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของแต่ละเชื้อชาติ โดยเฉพาะในเชื้อชาติพม่า ที่มีลักษณะเครื่องแต่งกายเป็นเอกลักษณ์ที่น่าศึกษา

ปัจจุบันลักษณะการแต่งกายเชื้อชาติพม่าที่ใช้ในการแสดงละครพันทางได้มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนารูปแบบ เนื่องจากปัจจัยต่าง ๆ มากมาย เช่น การพัฒนาในเรื่องของวัสดุที่นำมาจัดสร้างเครื่องแต่งกาย มีความสวยงามตามสมัยนิยม ผ้าที่ใช้ในการตัดเย็บก็มีการเปลี่ยนแปลง ให้เกิดความงามมากขึ้น เช่น

เนื้อผ้าจะมีความเงางามมากขึ้น รวมถึงเครื่องประดับต่าง ๆ ในปัจจุบันก็มีรูปแบบที่แปลกใหม่ และทันสมัยขึ้นมากตามยุคสมัยนิยม จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ลักษณะและรูปแบบเครื่องแต่งกายละครพันทางเกิดการพัฒนามาให้มีความวิจิตรงดงามมากขึ้น เพื่อให้ผู้ชมเกิดความพึงพอใจในการชมการแสดงมากขึ้น

ลักษณะเครื่องแต่งกาย ในละครพันทาง ถูกออกแบบโดยมีการอ้างอิงจากการแต่งกายของประชาชนตามเชื้อชาติที่ปรากฏอยู่ในเนื้อเรื่องที่ใช้ในการแสดง เช่น การแต่งกายของหญิงสาวชาวพม่า การนุ่งผ้าถุงป้ายข้างยาวคลุมเท้าและมีชายผ้ายาวต่อจากข้อเท้า เมื่อนำมาเป็นเครื่องแต่งกายของละครพันทาง จึงให้ตัวละครผู้หญิงที่มีเชื้อชาติพม่า นุ่งผ้าถุงป้ายยาวถึงข้อเท้า แต่มีการต่อผ้าบางจากน่องลงมาถึงข้อเท้าแทนการต่อผ้ายาวจากข้อเท้า เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับการรำรำของไทย นอกจากนี้ยังมีการปรับเปลี่ยนวัสดุที่ใช้ในการทำเครื่องแต่งกายเพื่อให้เกิดคุณภาพคงทนมากยิ่งขึ้น เครื่องแต่งกายจึงแต่งกายเลียนแบบชนชาติต่าง ๆ เหล่านั้น ส่วนการแต่งกายของชนชาติจีนนั้น ก็แต่งกายอย่างจ๋า

เครื่องแต่งกายละครพันทาง ที่กรมศิลปากรจัดแสดงอยู่ในปัจจุบัน ได้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย จากอดีตสู่ปัจจุบัน มีการคิดออกแบบสร้างสรรค์เครื่องแต่งกายให้มีความวิจิตรงดงามตามยุคสมัยที่เปลี่ยนไป จึงเป็นเหตุที่ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาพัฒนาการเครื่องแต่งกายละครพันทางที่กรมศิลปากรได้จัดสร้างขึ้น เพื่อใช้ประกอบการแสดงละครพันทาง โดยมุ่งเน้นจะศึกษาพัฒนาการเครื่องแต่งกาย ตัวละครพม่า ในละครพันทาง เรื่องราชาธิราช ของกรมศิลปากร เนื่องด้วยละครเรื่องราชาธิราช เป็นเรื่องที่มีตัวละครหลากหลายเชื้อชาติ โดยเฉพาะเชื้อชาติพม่า ได้มีการพัฒนาลักษณะ รูปแบบเครื่องแต่งกายในหลายยุคหลายสมัย อีกทั้งเป็นเรื่องที่ได้รับการนิยมนิยมนเป็นอย่างมาก เพื่อเป็นต้นแบบ และแนวทางในการพัฒนารูปแบบเครื่องแต่งกายในละครพันทางที่มีลักษณะเฉพาะตัวของแต่ละเชื้อชาติอีกด้วย อีกทั้งเพื่อเป็นหลักฐานในการอ้างอิงข้อมูลแก่ผู้ที่มีความสนใจในเรื่องเครื่องแต่งกายละครพันทางสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาพัฒนาการเครื่องแต่งกายตัวละครพม่า ในละครพื้นทางเรื่อง ราชธานีราช ของกรมศิลปากร
2. ศึกษารูปแบบเครื่องแต่งกายตัวละครพม่า ในละครพื้นทางเรื่อง ราชธานีราช ของกรมศิลปากร

ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้กำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ดังนี้

1. ด้านเนื้อหา

ศึกษาองค์ประกอบและรูปแบบเครื่องแต่งกายเชื้อชาติพม่า ตลอดจนศึกษาพัฒนาการเครื่องแต่งกายตัวละครพม่า ในละครพื้นทาง เรื่องราชธานีราช ของกรมศิลปากร โดยแบ่งตัวละครตามยศฐาบรรดาศักดิ์ โดยแบ่งเป็นกลุ่มชนชั้นผู้ปกครอง (กษัตริย์ พระราชวงศ์ เจ้าเมือง) แบ่งเป็นตัวละครฝ่ายตัวพระ ได้แก่ พระเจ้าฝรั่งมังค์อ่อง พระเจ้ามณฑิรทอง มังรายกะยอฉะวา มังแซะซอ สมิงพระราม พระยาพุกาม ตัวละครฝ่ายตัวนาง พระมเหสี พระราชธิดา กลุ่มชนชั้นผู้ถูกปกครอง (อุปราช อำมาตย์ แม่ทัพ เสนา ทหาร สามัญชน และนางกำนัล) แบ่งเป็นตัวละครฝ่ายตัวพระ ได้แก่ มังมหาราช มังพยุหฺมณี อาลักษณ์ เรนนะ ล่าม ผู้คุม ตัวละครฝ่ายตัวนาง นางกำนัล นางระบำ

2. ด้านพื้นที่

วิจัยฉบับนี้มุ่งเน้นศึกษาพัฒนาการเครื่องแต่งกายตัวละครพม่า ในละครพื้นทางเรื่องราชธานีราช ฝ่ายพัสดราภรณ์และเครื่องโรง สำนักการสังคีต กรมศิลปากร เนื่องจากสำนักการสังคีต กรมศิลปากรเป็น หน่วยงานที่มีหน้าที่ อนุรักษ์ บำรุงรักษา พิธี พิธี ส่งเสริม สร้างสรรค์ เผยแพร่ พัฒนา สืบทอดศิลปะและทรัพย์สินมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติ เพื่อธำรงคุณค่าและเอกลักษณ์ของความเป็นชาติ อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของสังคมไทยและความมั่นคงของชาติ

3. ด้านกลุ่มผู้ให้ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยครั้งนี้ สามารถแบ่งออกเป็น 4 กลุ่มบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ ในด้านศิลปะการแสดงละครพื้นทาง เรื่องราชาธิราช จากฝ่ายพัสดราภรณ์และเครื่องโรง สำนักการสังคีต กรมศิลปากร แบ่งออกเป็น

3.1 อดีตเจ้าหน้าที่และเจ้าหน้าที่ปัจจุบันฝ่ายพัสดราภรณ์และเครื่องโรง ของสำนักการสังคีต กรมศิลปากร ผู้มีประสบการณ์และเคยปฏิบัติหน้าที่แต่งกายให้กับผู้แสดงละครพื้นทาง เรื่อง ราชาธิราช สำนักการสังคีต กรมศิลปากร เป็นเวลาไม่น้อยกว่า 15 ปี

3.2 นาฏศิลปิน เป็นผู้แสดง รับบทบาท ตัวละครพม่า ในการแสดงละครพื้นทาง เรื่องราชาธิราช ของสำนักการสังคีต กรมศิลปากร โดยทำการแสดงกับสำนักการสังคีต กรมศิลปากรมาแล้วไม่ต่ำกว่า 30 ปี และยังคงแสดงอยู่ในปัจจุบัน

3.3 นักวิชาการ ด้านการละครและดนตรี ของสำนักการสังคีต กรมศิลปากร เคยได้รับบทบาทในการแสดงละครพื้นทาง เรื่องราชาธิราช หรือเคยเป็นผู้วิจัยเขียนหนังสือในเรื่องเครื่องแต่งกายโขน - ละคร การแสดงนาฏศิลป์ไทย จำนวน 3 คน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นการรวบรวมเรื่องเครื่องแต่งกายตัวละครพม่า ในละครพื้นทางเรื่องราชาธิราช
2. เป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบเครื่องแต่งกายละครพม่า ในละครพื้นทางเรื่องราชาธิราช
3. เป็นการเผยแพร่ลักษณะเครื่องแต่งกายตัวละครพม่า ในละครพื้นทางเรื่องราชาธิราช ให้เป็นที่นิยมและแพร่หลาย

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่องพัฒนาการเครื่องแต่งกายตัวละครพม่า ในละครพื้นทางเรื่องราชาธิราช ของกรมศิลปากร เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research)

โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะและรูปแบบเครื่องแต่งกายของตัวละครต่าง ๆ ในละครพันทาง เรื่องราชาธิราช เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ การพัฒนาเครื่องแต่งกายละครพันทางเรื่องราชาธิราช ของกรมศิลปากร ซึ่งผู้วิจัยเป็นผู้เก็บรวบรวมข้อมูลและได้ทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง อีกทั้งยังดำเนินการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์บุคลากร ผู้ทรงคุณวุฒิ ในด้านผู้แสดงละครพันทางเรื่องราชาธิราช เจ้าหน้าที่ฝ่ายพัสดุราชนครินทร์ ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ข้อมูล และผลการวิจัยที่มีความถูกต้องและบรรลุวัตถุประสงค์ของงานวิจัย งานวิจัยฉบับนี้ดำเนินการวิจัยตามระเบียบวิธีวิจัยและขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
2. ขั้นตอนการเก็บข้อมูล
3. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก
4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
5. การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล
6. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาวิจัย เรื่อง พัฒนาการเครื่องแต่งกายตัวละครพม่า ในละครพันทาง เรื่องราชาธิราช ของกรมศิลปากร เก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีการดำเนินการใน 2 ลักษณะ คือ

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษาจากเอกสาร

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารทางวิชาการ แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งข้อมูลพื้นฐานที่มีความจำเป็นในการดำเนินการวิจัย ข้อมูลที่ผู้วิจัยค้นคว้าครั้งนี้ ความเป็นมาละครพันทาง ลักษณะเครื่องแต่งกายละครพันทางของไทย ละครพันทางเรื่องราชาธิราช ประเภทของเครื่องแต่งกายละคร ตลอดจนองค์ประกอบของเครื่องแต่งกายละครนอกจากนี้เรื่องเกี่ยวกับการออกแบบเครื่องแต่งกาย อาทิเช่น ความรู้เกี่ยวกับการใช้เส้นในการออกแบบ เครื่องแต่งกาย การออกแบบปกเสื้อ เป็นต้น ซึ่งผู้วิจัยมีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์พัฒนาการเครื่องแต่งกาย ตัวละครพม่า ในละครพันทาง เรื่องราชาธิราช ของกรมศิลปากร

2. การศึกษาภาคสนาม

การศึกษาข้อมูลภาคสนาม ประกอบไปด้วยการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในการปฏิบัติหน้าที่ฝ่ายพัสดุราภรณ์ ของสำนักการสังคิต กรมศิลปากร ตำแหน่งช่างแต่งกาย เมื่อสำนักการสังคิต กรมศิลปากร มีการแสดง ละครพันทางเรื่อง ราชาริราช และแบบไม่มีส่วนร่วม เช่น ในฐานะผู้วิจัยเป็นผู้ชมการแสดง หรือนำวีดิโอบันทึกการแสดงมาศึกษา เพื่อสังเกตการณ์ เรื่องสีเครื่องแต่งกาย ผ้าที่นำมาใช้ในการตัดเย็บเสื้อผ้า นอกจากนี้สังเกตว่ามีการเปลี่ยนสลับสับเปลี่ยนตัวละครหรือไม่ ถ้ามีการเปลี่ยน เครื่องแต่งกายเหมือนกันหรือไม่ มีความต่างกันอย่างไร มีความรู้ความเข้าใจเนื้อเรื่องและความสำคัญของตัวละครแต่ละตัวมากขึ้นได้ข้อมูลเบื้องต้น ตามประเด็นที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ และเมื่อได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเสร็จแล้ว หากเกิดข้อมูลตกหล่น จำเป็นจะต้องเก็บข้อมูลเพิ่มเติม ผู้วิจัยจะเข้าไปเก็บข้อมูลอีกครั้งจนกว่าจะชัดเจนและสมบูรณ์

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล

ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการศึกษาคั้งนี้ เป็นบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับการออกแบบเครื่องแต่งกายละครพันทาง เรื่องราชาริราช โดยแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มที่ 1 อดีตเจ้าหน้าที่และเจ้าหน้าที่ปัจจุบันฝ่ายพัสดุราภรณ์ ของสำนักการสังคิต กรมศิลปากร ผู้มีประสบการณ์และเคยปฏิบัติหน้าที่แต่งกายให้กับผู้แสดงละครพันทาง เรื่อง ราชาริราช สำนักการสังคิต กรมศิลปากร เป็นเวลาไม่น้อยกว่า 15 ปี ได้แก่

1. นางสาวอรพินท์ อิศรางกูร ณ อยุธยา ข้าราชการบำนาญ ตำแหน่ง อดีตหัวหน้าฝ่าย พัสดุราภรณ์และเครื่องโรง
2. นางกาญจนา ขาวรุ่งเรือง ข้าราชการบำนาญ ตำแหน่ง อดีตหัวหน้าฝ่ายพัสดุราภรณ์และเครื่องโรง
3. นางสุพริทธิ์ ศุภรกุล ตำแหน่ง นาฏศิลป์ชำนาญงาน
4. นางฉวีวรรณ ชื่นสำราญ อดีตลูกจ้างประจำ ฝ่ายพัสดุราภรณ์

5. นางสาวสำเร็จ ศรีอำวอม ข้าราชการบำนาญ (เจ้าหน้าที่ฝ่ายพัสดุการณ)
6. นางสาวมาลี เรืองศิลป์ ลูกจ้างประจำ (พนักงานตัดเย็บ)
7. นางสาวชลิกา ธนัทกุลภักดี พนักงานของรัฐ (ช่างอากรณ)

กลุ่มที่ 2 นามาศิลปิน เป็นผู้แสดง รับบทบาท ตัวละครพม่า ในการแสดงละครพื้นทาง เรื่องราชาธิราช ของสำนักการสังคีต กรมศิลปากร โดยทำการแสดงกับสำนักการสังคีต กรมศิลปากรมาแล้วไม่ต่ำกว่า 20 ปี และยังคงแสดงอยู่ในปัจจุบัน

1. นางรัตติยะ วิสิตพงศ์ ผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทย คณะศิลปศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

2. นายประเมษฐ์ บุญยะชัย ผู้ทรงคุณวุฒิ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม

3. รศ.ดร.ศุภชัย จันทร์สุวรรณ ศิลปินแห่งชาติ อดีตคณบดี คณะศิลปะ นาฏดุริยางค์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

4. นายปกรณ์ พรพิสุทธิ์ นาฏศิลปินอาวุโส อดีตผู้อำนวยการ สำนักการสังคีต กรมศิลปากร

5. นายศิริพงษ์ นิมพาลี ข้าราชการบำนาญ

6. นางดวงฤดี ถาพรพาสี ข้าราชการบำนาญ

7. นางแพรวดาว พรหมรักษา นาฏศิลปินอาวุโส

8. นางสาวรจนา ทับทิมศรี นาฏศิลปินชำนาญงาน

9. นางวลัยพร กระทุ้มเขต นาฏศิลปินอาวุโส

10. นางวันทนี ม่วงบุญ ข้าราชการบำนาญ ผู้อำนวยการศิลปะการแสดง (ละครพระ)

11. นายเผด็จพัฒน์ พลักระสงค์ ข้าราชการบำนาญ อดีตหัวหน้ากลุ่มวิจัยและพัฒนาการแสดง

12. นายคมสันฐ หัวเมืองลาด นาฏศิลปินอาวุโส

13. นายสมเจตน์ ภูนา นาฏศิลปินอาวุโส

กลุ่มที่ 3 นักวิชาการ ด้านการละครและดนตรี ของสำนักการสังคีต กรมศิลปากร เคยได้รับบทบาทในการแสดงละครพื้นทาง เรื่องราชาธิราช หรือเคย

เป็นผู้วิจัย เขียนหนังสือในเรื่องเครื่องแต่งกายโขน - ละคร การแสดงนาฏศิลป์ไทย จำนวน 3 คน

1. ดร.ไพโรจน์ ทองคำสุก ราชบัณฑิต สาขานาฏกรรมไทย นักวิชาการละครและดนตรีชำนาญการ สำนักการสังคีต กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม
2. นายสมรัตน์ ทองแท้ นาฏศิลป์ชำนาญการ
3. ดร.สุรพันธ์ จงดา ครูชำนาญการ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม

สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่องพัฒนาการเครื่องแต่งกายตัวละครพม่า ในละครพื้นทางเรื่องราชาธิราช ของกรมศิลปากร เป็นงานวิจัยที่มุ่งเน้นการศึกษา เครื่องแต่งกายละครพื้นทาง ที่ใช้ในการแสดงของกรมศิลปากรเพื่อ โดยมีวัตถุประสงค์ 1. ศึกษาถึงพัฒนาการแต่งกายตัวละครพม่าในละครพื้นทางเรื่องราชาธิราช ของกรมศิลปากร 2. ศึกษารูปแบบเครื่องแต่งกายตัวละครพม่า ในละครพื้นทางเรื่องราชาธิราช ของกรมศิลปากร ว่าเครื่องแต่งกายมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง และ รูปแบบเครื่องแต่งกายละครพื้นทาง ของกรมศิลปากร ที่พบว่ามีการแสดงละครพื้นทางตัวละครพม่า เรื่องราชาธิราช มีรูปแบบเครื่องแต่งกายทั้งหมดกี่รูปแบบ โดยผู้วิจัยแบ่งกลุ่มตัวละคร คือ กลุ่มผู้ปกครอง และกลุ่มผู้ถูกปกครอง ซึ่งในแต่ละกลุ่ม ก็ยังแบ่งเป็น ตัวละครฝ่ายตัวพระ และตัวละครฝ่ายตัวนาง เพื่อให้เกิดความชัดเจนของรูปแบบเครื่องแต่งกาย ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าวิจัยจากเอกสาร ตำรา ภาพถ่าย และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง อีกทั้งยังดำเนินการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และสังเกตการณ์จากผู้ให้ข้อมูล ทั้งแบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วม

ในการศึกษาเรื่องพัฒนาการเครื่องแต่งกายตัวละครพม่า ในละครพื้นทางเรื่องราชาธิราช ของกรมศิลปากร โดยขอบเขตของการศึกษาในครั้งนี้จะมุ่งศึกษาเฉพาะพัฒนาการเครื่องแต่งกาย และรูปแบบเครื่องแต่งกาย ตัวละครพม่า ในละครพื้นทางเรื่องราชาธิราชของกรมศิลปากร โดยการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้จำแนกข้อมูลออกเป็น 3 ยุค ได้แก่

1. ยุคเริ่มต้นการแสดงละครพื้นทาง ในกรมศิลปากร (พ.ศ.2495 - พ.ศ. 2523) ยุคที่กรมศิลปากรจัดตั้งขึ้นใหม่ โดยเครื่องแต่งกายโขน - ละคร ได้รับการโอนย้ายจากกรมมหรสพและกองช่างวังนอก ซึ่งในยุคสมัยนั้นกรมศิลปากรยังไม่มีงบประมาณในการจัดสร้างเครื่องแต่งกายใหม่ เครื่องแต่งกายละครพื้นทางนั้นจึงเป็นการนำเครื่องแต่งกายหรือของเก่าที่มีอยู่มาใช้ พร้อมทั้งมีการหยิบยืมจากภายนอกเพื่อนำมาใช้ในการแสดง

ลักษณะของเครื่องแต่งกายในยุคนี้ ตัวละครฝ่ายตัวพระ เครื่องแต่งกายสวมเสื้อผ้าป้าย และเสื้อปักลาย สวมสนับเพลา นุ่งผ้าแบบสี่เหลี่ยม ศิราภรณ์ ยอดหงส์ เสวียน และการโปกศีรษะ ถิ่นมพิมพาภรณ์ มีลักษณะที่ทำมาจากผ้า และโลหะ

ภาพประกอบที่ 1 เครื่องแต่งกายตัวละครฝ่ายตัวพระ

ตัวละครฝ่ายตัวนาง เครื่องแต่งกายสวมเสื้อรูปทรงเดียวกันทั้งหมดคือ เสื้อแบบมีแขนผ่าอก นุ่งผ้าถุงป้ายยาวกรอมเท้า ศิราภรณ์ เก้าอี้แบบมวยทั้งหมด และเกล้าผมแบบไว้มวยผมแล้วปล่อยปลายผม ติดดอกไม้ประดับผมหรือใช้อุปะในการประดับผม ถิ่นมพิมพาภรณ์ ใส่เครื่องประดับสร้อยคอ ต่างหู ตามฐานะของตัวละคร

ภาพประกอบที่ 2 เครื่องแต่งกายตัวละครฝ่ายตัวพระ

2. ยุคพัฒนาเครื่องแต่งกาย (พ.ศ. 2524 - พ.ศ. 2550) ยุคนี้เป็นยุคที่ละครพันทางได้รับความนิยมมาก จึงถือได้ว่าเป็นยุคที่ได้รับการสนับสนุนเพื่อให้พัฒนาและจัดสร้างเครื่องแต่งกาย โดยลักษณะเครื่องแต่งกายละครพันทางในยุคนี้ได้รับอิทธิพลมาจาก ละครพันทางเรื่องผู้ชนะสิบทิศ ซึ่งเป็นละครพันทางเรื่องที่ได้รับคามนิยมเป็นอย่างมาก ทำให้ฝ่ายพัสดราภรณ์และเครื่องโรง กองการสังคีต กรมศิลปากร คิดสร้างสรรคพัฒนาเครื่องแต่งกายให้มีความงดงามขึ้นและสะดวกสบายในการสวมใส่มากขึ้น

ลักษณะของเครื่องแต่งกายในยุคนี้ ตัวละครฝ่ายตัวพระ เครื่องแต่งกายสวมเสื้อผ้าป้าย และเสื้อปักลาย เสื้อแขนปล้อง สวมสนับเพลา นุ่งผ้าหลากหลายรูปแบบ ทั้งนี้ยังมีการนุ่งผ้าแบบผ้ายาวกรอมเท้าจับหน้าผ้าแบบหางไหล ศิราภรณ์ ยอดหงษ์ เสวียน และการโพกศีรษะ ถนิมพิมพาภรณ์ มีการคิดค้นสังวาลรูปแบบใหม่ที่เรียกว่าสังวาลแผดไขว้ 3 สาย มาใช้กับตัวละครที่เป็นพระมหากษัตริย์หรือราชวงศ์ หรือแม้แต่กระทั่งตัวละครที่มีความสำคัญในตอนนั้น

ภาพประกอบที่ 3 เครื่องแต่งกายยุคพัฒนาของตัวละครฝ่ายตัวพระ

ตัวละครฝ่ายตัวนาง เครื่องแต่งกายสวมเสื้อรูปทรงเดียวกันทั้งหมดคือเสื้อแบบมีแขนผ่าอก นุ่งผ้าถุงป้ายยาวกรอมเท้า ศิราภรณ์ เก้าฝอมแบบมวยทั้งหมด

และเกล้าผมแบบไว้มวยผมแล้วปล่อยปลายผม มีการใช้ศิราภรณ์ที่เรียกว่า เกี้ยวซีก และข้อแก้ในตัวละครที่เป็นชนชั้นผู้ปกครอง หรือติดดอกไม้ประดับผม

ภาพประกอบที่ 4 เครื่องแต่งกายยุคพัฒนาของตัวละครฝ่ายตัวนาง

3. ยุคปรับปรุงเครื่องแต่งกาย (พ.ศ. 2550 - พ.ศ. 2560) ยุคนี้เป็นยุคที่มีการปรับปรุงเครื่องแต่งกาย ให้มีความเหมาะสมกับยุคสมัย คือ การสร้างเครื่องแต่งกายจากวัสดุที่มีอยู่ในยุคนี้ แต่ยังคงรักษารูปแบบของเครื่องแต่งกายนั้นไว้ โดยมีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของวัสดุต่าง ๆ ที่หาได้ง่ายในท้องตลาดเพื่อการสร้างเครื่องแต่งกาย ที่มีความงดงาม ตามยุคสมัย

ลักษณะของเครื่องแต่งกายในยุคนี้ ตัวละครฝ่ายตัวพระ เครื่องแต่งกายสวม เสื้อผ้าป้าย และเสื้อปักลาย สวมสนับเพลา นุ่งผ้าทั้งแบบที่มีการนุ่งทับสนับเพลา และการนุ่งผ้าแบบไม่สวมสนับเพลาและยังมีการนุ่งผ้าแบบผ้ายาวกรอมเท้าจับหน้าผ้าแบบหางไหล ศิราภรณ์ ยอดหงษ์ เสวียน และการโพกศีรษะ โพกศีรษะคาดสายเพชร ถิ่นพิมพาภรณ์ การใช้สวาลในตัวละครมีมากขึ้นเพื่อเป็นการแสดงถึงฐานะของตัวละคร ส่วนเครื่องประดับอื่นก็ยังมีสวมใส่อยู่

ภาพประกอบที่ 5 เครื่องแต่งกายยุคปรับปรุงของตัวละครฝ่ายตัวพระ

ตัวละครฝ่ายตัวนาง เครื่องแต่งกายสวมเสื้อรูปทรงเดียวกันทั้งหมดคือ เสื้อแบบมีแขนผ่าอก นุ่งผ้าถุงป้ายยาวกรอมเท้า ศิราภรณ์เกล้าผมแบบม้วนทั้งหมด และเกล้าผมแบบไว้มวยผมแล้วปล่อยปลายผม มีการใช้ศิราภรณ์ที่เรียกว่า มงกุฎซีกเพิ่มเติมจากเกี้ยวซีก และข้อแก้วในตัวละครที่เป็นชนชั้นผู้ปกครอง หรือติดดอกไม้ประดับผม

ภาพประกอบที่ 6 เครื่องแต่งกายยุคปรับปรุงของตัวละครฝ่ายตัวนาง

ในปัจจุบันรูปแบบของเครื่องแต่งกายตัวละครพม่า ในละครพื้นทางเรื่อง ราชานิราช ของกรมศิลปากรนั้น มีการคิดสร้างสรรค์เครื่องแต่งกายเพื่อใช้ในการ แสดงหลากหลายรูปแบบ จากการศึกษาพบว่า มีรูปแบบของเครื่องแต่งกายของแต่ละ ตัวละครดังต่อไปนี้

ฝ่ายตัวพระ ขนชั้นผู้ปกครอง ได้แก่

พระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง 10 รูปแบบ แบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ สวมเสื้อ ป้าย นุ่งผ้ายาวกรอมเท้า และ สวมเสื้อป้าย นุ่งสนับเพลา นุ่งผ้าจับจีบสามเหลี่ยม ศิราภรณ์ ยอดหงส์และเสวียน ถนิมพิมพาภรณ์ สวมสังวาลแฝดไขว้ 3 สาย เป็นหลัก

พระเจ้ามณฑิยรทอง 8 รูปแบบ แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ สวมเสื้อป้าย นุ่งผ้ายาวกรอมเท้า และสวมเสื้อป้าย นุ่งสนับเพลา นุ่งผ้าจับจีบสามเหลี่ยม ศิราภรณ์ เสวียน และการโพกศีรษะ ถนิมพิมพาภรณ์ สวมสังวาลไขว้ 3 สาย และสังวาลเดี่ยว

มังรายกะยอฉะวา 8 รูปแบบ แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ สวมเสื้อป้าย นุ่งสนับเพลา นุ่งผ้าจับจีบสามเหลี่ยมและสวมเสื้อแขนปล้อง นุ่งสนับเพลา นุ่งผ้าจับ จีบสามเหลี่ยม ศิราภรณ์ เสวียน โพกศีรษะ และหมวกทรงปีกตัด ถนิมพิมพาภรณ์ ใส่สังวาลเดี่ยวแบบเดียวเท่านั้น

สมิงพระราม 6 รูปแบบ เครื่องแต่งกายมีเพียงลักษณะเดียว คือ สวมเสื้อป้าย นุ่งสนับเพลา นุ่งผ้าจับจีบสามเหลี่ยม ศิราภรณ์ เสวียน โพกศีรษะ ถนิมพิมพาภรณ์ มีทั้งการใช้สังวาลแฝดไขว้ 3 สาย และสังวาลเดี่ยว

พระยาพุกาม 4 รูปแบบ เครื่องแต่งกายมีเพียงลักษณะเดียว คือ สวมเสื้อ ป้าย นุ่งสนับเพลา นุ่งผ้าจับจีบสามเหลี่ยม ศิราภรณ์ โพกศีรษะเท่านั้น ถนิมพิมพา ภรณ์ สังวาลเดี่ยว

ฝ่ายตัวพระ ขนชั้นผู้ถูกปกครอง ได้แก่

มังมหานรธาและ มังพุกะหมณี 12 รูปแบบ แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ คือ สวมเสื้อป้าย นุ่งสนับเพลา นุ่งผ้าจับจีบสามเหลี่ยม สวมเสื้อป้าย นุ่งสนับเพลา นุ่งผ้าจับจีบสี่เหลี่ยม สวมเสื้อแขนปล้อง นุ่งสนับเพลา นุ่งผ้าจับจีบสามเหลี่ยม ศิราภรณ์ โพกศีรษะเท่านั้น ถนิมพิมพาภรณ์ สังวาลเดี่ยวเท่านั้น

อาลักษณ์ และ เรนนะ 3 รูปแบบ แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ สวมเสื้อป้าย สวมสนับเพลา นุ่งผ้าจับจีบแบบสี่เหลี่ยม สวมเสื้อแขนปล้อง สวมสนับเพลา นุ่งผ้า จับจีบแบบสามเหลี่ยม ศิราภรณ์ โปกศิระชะ

ล้าม และ ผู้คุม 4 รูปแบบ แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ สวมเสื้อป้าย สวมสนับเพลา นุ่งผ้าจับจีบแบบสี่เหลี่ยม สวมเสื้อป้าย นุ่งผ้ายาวจับจีบแบบสี่เหลี่ยม ศิราภรณ์ โปกศิระชะ ถนิมพิมพากรณ์ ไม่มีการใช้เครื่องประดับชนิดนี้

ฝ่ายตัวนาง ขนชั้นผู้ปกครอง ได้แก่

พระมเหสี 2 รูปแบบ เครื่องแต่งกายมีเพียงลักษณะเดียว คือ สวมเสื้อแขน ยาวผ่าอก นุ่งผ้าถุงปักลายยาวกรอมเท้า ศิราภรณ์ เกล้าผมไว้มวย เกี้ยวซีก หรือ มงกุฎซีก ถนิมพิมพากรณ์ สร้อยคอ ต่างหู ข้อมือ

พระราชธิดา 2 รูปแบบ เครื่องแต่งกายมีเพียงลักษณะเดียว คือ สวมเสื้อ แขนยาวผ่าอก นุ่งผ้าถุงปักลายยาวกรอมเท้า ศิราภรณ์ เกล้าผมไว้มวยปล่อยปลาย ผมข้างขวา เกี้ยวซีก หรือมงกุฎซีก ถนิมพิมพากรณ์ สร้อยคอ ต่างหู ข้อมือ ขนชั้นผู้ถูกปกครอง ได้แก่

นางกำนัล 1 รูปแบบ เครื่องแต่งกายมีเพียงลักษณะเดียว คือ สวมเสื้อแขน ยาวผ่าอก นุ่งผ้าถุงป้ายยาวกรอมเท้า ศิราภรณ์ เกล้าผมไว้มวยปล่อยปลายผมข้างขวา ติดดอกไม้ ถนิมพิมพากรณ์ สร้อยคอ ต่างหู ข้อมือ

นางระบำ 1 รูปแบบ เครื่องแต่งกายมีเพียงลักษณะเดียว คือ สวมเสื้อแขน ยาวผ่าอก นุ่งผ้าถุงลายในตัวยาวกรอมเท้า ศิราภรณ์ เกล้าผมไว้มวยปล่อยปลายผมข้างขวา ติดดอกไม้ ถนิมพิมพากรณ์ สร้อยคอ ต่างหู ข้อมือ

อภิปรายผล

จากวัตถุประสงค์ของการวิจัย เรื่องพัฒนาการเครื่องแต่งกายตัวละครพม่า ในละครพื้นทาง เรื่องราชาธิราช ของกรมศิลปากร ในครั้งนี้ จากผลการวิจัยพบว่า

1. แนวคิดการออกแบบเครื่องแต่งกายตัวละครพม่า ในละครพื้นทาง

การออกแบบเครื่องแต่งกายตัวละครพม่า ในละครพื้นทาง เป็นการนำ รูปแบบเครื่องแต่งกายของละครโขน - ละคร ของไทย มาพัฒนาและปรับปรุงรูปแบบ

เพื่อให้มีรูปแบบและเอกลักษณ์เฉพาะตัว เนื่องจากละครพันทางเป็นละครที่กล่าวถึงเชื้อชาติอื่น ๆ หรือเป็นการนำพงศาวดารชาติอื่น ๆ มาแสดงในรูปแบบของละครไทย ดังนั้นลักษณะเครื่องแต่งกาย ก็ยังเป็นรูปแบบที่มาจากการแสดงของไทย เช่น มีการสวมสนับเพลา แล้วนุ่งผ้าทับ โดยการคิดออกแบบเครื่องแต่งกายละครพันทางนั้น มีการเลือกใช้วัสดุที่หาได้ตามท้องตลาด และยังทำให้เกิดเครื่องแต่งกายที่มีความวิจิตรงดงามเพื่อมากขึ้น กล่าวคือ จากเสื้อผ้า ที่มีแต่การตกแต่งด้วยการเดินแถบสีเงินหรือสีทอง ก็เพิ่มการปักลวดลายลงบนผ้า โดยใช้วิธีการปักแบบเดียวกับเครื่องโขน - ละคร คือการใช้ ดิ้นข้อ ดิ้นโปร่งในการปัก นอกจากกรรมวิธีการปัก และการออกแบบลวดลายก็คิดค้น หรือผูกลวดลายใหม่ เพื่อมิให้เป็นลายกนกเหมือนกับเครื่องแต่งกาย โขน - ละคร ของไทยที่มีมาแต่ดั้งเดิม นอกจากนี้ การเก็บเสื้อผ้าให้มีขนาดพอดีตัวกับผู้แสดงก่อนจะสวมใส่ก็ยังเป็นอีกหนึ่งการคิดออกแบบเพื่อให้เสื้อผ้าที่ผู้แสดงสวมใส่ไม่เห็นรอยเย็บภายนอกเครื่องแต่งกาย เพื่อเป็นการเสริมบุคลิกตัวละครให้ตัวละครมีความสง่างามเมื่อออกแสดง สอดคล้องของสุรพล วิรุฬห์รักษ์ การออกแบบเครื่องแต่งกายที่กล่าวว่า บุคลิกตัวละคร/ผู้แสดงเครื่องแต่งกายจะบ่งบอกสถานภาพต่าง ๆ ของตัวละคร การออกแบบเครื่องแต่งกายเพื่อแก้ไขส่วนที่เหมาะสมนั้น เครื่องแต่งกายจะช่วยเสริมบุคลิกตัวละครได้ดี (สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2543)

นอกจากนี้การออกแบบเครื่องแต่งกายละครพันทางนั้น ยังเป็นการคิดออกแบบให้เครื่องแต่งกายมีลักษณะที่สวมใส่ง่าย ไม่ยุ่งยาก เพื่อให้สะดวกในการสวมใส่และเปลี่ยนเครื่องแต่งกาย ให้ทันการแสดงอีกด้วย กล่าวคือเสื้อ ของละครพันทางนั้น ไม่จำเป็นต้องใช้เข็ม ด้าย เย็บในตัวของผู้แสดง เนื่องจากการมีกรังด้านในให้มีขนาดที่เหมาะสมกับผู้แสดงแล้ว และ เสื้อผ้า ยังได้มีการติดกระดุมซ่อน และ ตะขอเกี่ยว อีกด้วย เพื่อให้ผู้แสดงสามารถที่จะ ถอดเปลี่ยนเครื่องแต่งกายได้ด้วยตัวเองส่วนหนึ่ง ซึ่งตรงกับแนวคิดการออกแบบเครื่องแต่งกาย เรื่องการถอดเปลี่ยนที่กล่าวว่า การแสดงนาฏศิลป์มักมีการถอดเปลี่ยนชุดในแต่ละฉากให้เป็นไปตามสถานการณ์ในท้องเรื่อง การออกแบบจึงต้องคำนึงถึงความต้องการถอดเปลี่ยนให้สะดวกรวดเร็วด้วย (สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2543)

2. การสร้างสรรค์ เครื่องแต่งกายตัวละครพม่า

การสร้างสรรค์เครื่องแต่งกายตัวละครพม่า ในละครพันทางนั้น ถือได้ว่าเป็นการสร้างสรรคทางความคิด ในเรื่องของการแก้ปัญหา ในด้านสิ่งของหรือเสื้อผ้าที่เราไม่สามารถหาได้จากชนชาติที่ปรากฏอยู่ในละครพันทางเรื่องนั้น ๆ ตลอดจนการสร้างสรรค์นำวัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่ในช่วงยุคนั้น มาประยุกต์ใช้ให้เกิดความเหมาะสมกับการแสดงอีกด้วย โดยลักษณะเครื่องแต่งกายนั้น บางครั้งได้นำโครงสร้างหรือรูปแบบมาจากเครื่องแต่งกายของชาวพม่า มาพัฒนาเรื่องวัสดุ อุปกรณ์ และคิดปรับปรุง ดัดแปลงเพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับการใช้งานมากยิ่งขึ้น เช่น การใช้วัสดุที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์มากขึ้น นอกเหนือจากวัสดุแบบเดิม คือ การนำสังวาลที่ใช้ในเครื่องแต่งกายโจน - ละคร มาแยกออก จึงเกิดเป็นรูปแบบสังวาลใหม่ คือ สังวาลเดี่ยวที่ใช้ในละครพันทาง หรือแม้แต่กระทั่งการนำกระดุมที่มีแบบต่าง ๆ ที่มีขายอยู่ตามท้องตลาด มาประดับที่เครื่องแต่งกาย เพื่อให้ความงามอย่างสร้างสรรค์ สอดคล้องกับของอารี สุทธิพันธ์ ประเภทความคิดสร้างสรรค์ ในเรื่องความคิดสร้างสรรค์ทางความงาม คือการสร้างความงามใหม่ให้มีความแปลกไปจากเดิม (อารี สุทธิพันธ์, 2532) คือการตกแต่งเสื้อผ้าที่ให้ความงามโดยอาศัยพื้นฐานเดิมของรูปแบบเครื่องแต่งกาย

3. เครื่องแต่งกายตัวละครพม่า บ่งบอกสถานภาพในสังคมของตัวละคร

เครื่องแต่งกายได้บ่งบอกถึงสถานะของตัวละครพม่า ในละครพันทางด้วยการกำหนดชนชั้นของตัวละคร ซึ่งเครื่องแต่งกายก็ได้ถูกออกแบบให้ตัวละครต่าง ๆ นั้นมีความแตกต่างกัน เช่น ศิราภรณ์ ขนชั้นพระมหากษัตริย์ สวมชฎาปลายยอดหงส์ เสวียนเพชร ถ้าเป็นทหาร ล่าม ก็จะใช้เฉพาะการโพกศีรษะ เท่านั้น ซึ่งลักษณะผ้าที่ใช้ในการโพกศีรษะนั้น ก็มีความแตกต่างอีกด้วย คือ ผ้าโพกศีรษะแบบที่เดินแถบ ใช้ในตัวละครที่เป็น กษัตริย์ ราชวงศ์ อำมาตย์ ขุนนาง แต่ถ้าผ้าโพกศีรษะไม่มีแถบนั้น จะใช้ในตัวละครทหาร พัสตราภรณ์ก็เช่นเดียวกัน มีการออกแบบลวดลายให้เกิดความงามตามยศถาบรรดาศักดิ์ เช่น ถ้าเป็นกษัตริย์ก็ใส่เสื้อที่ปักลายเทศ ถ้าเป็นเสนา หรือทหาร ก็ใส่เสื้อที่เดินแถบ เท่านั้น หรืออาจไม่เดินแถบก็ได้

สอดคล้องกับของฤทธิรงค์ จิวากานนท์ที่กล่าวว่า เครื่องแต่งกายทำให้ตัวละครแต่ละตัว มีความพิเศษเฉพาะตัว และสะท้อนให้คนดูรับรู้ถึงอาชีพ ตำแหน่ง เพศ ฐานะ และสถานภาพของตัวละคร เครื่องแต่งกายต้องบอกคนดูได้ว่า ตัวละครนั้นเป็นใคร มีสถานภาพอย่างไร อยู่ในฐานะไหนของสังคม (ฤทธิรงค์ จิวากานนท์, 2557)

4. สีของเครื่องแต่งกายตัวละครพม่า ในละครพันทาง

การใช้สี ในเครื่องแต่งกายตัวละครพม่าในละครพันทาง มีลักษณะเหมือนกับการใช้สีของเครื่องแต่งกายโขน - ละคร คือ ใช้การแบ่งเป็นการใช้สีตรงกันข้าม เพื่อให้เกิดจุดเด่นของเครื่องแต่งกาย ถ้าพระเอกใส่สีแดง นางเอกก็จะใส่สีเหลืองหรือสีทอง พ่อใส่สีขาว แม่จะใส่น้ำเงินหรือม่วง ทั้งนี้เพื่อให้ตัวละครนั้นเกิดความโดดเด่นในเรื่องของเครื่องแต่งกาย โดยการคัดเลือกการใช้สีนี้ นำมาจากการใช้สีในเครื่องแต่งกายโขน - ละคร ที่จะใช้สีแดงคู่กับสีเขียว สีเหลืองคู่กับสีม่วง สีชมพูคู่กับสีน้ำเงินหรือสีฟ้า สีขาวคู่กับสีเหลือง สีขาวคู่สีม่วงหรือสีน้ำเงิน ในละครพันทางเรื่องราชาธิราชของกรมศิลปากร ก็มีการใช้สีแบบนี้เช่นกัน ในตอนสมิงพระรามแต่งงาน สมิงพระรามเป็นตัวละครเอก ก็จะได้ใส่เครื่องสีแดง พระราชาธิราช จะใส่สีเหลืองหรือสีทอง ซึ่งเป็นการใช้สีตรงกันข้าม หรือแม้กระทั่ง นางกำนัล ที่อยู่ในฉากนี้ ก็จะแบ่งกันนั่ง 2 ฝั่ง คือ ฝั่งหนึ่งสีชมพู อีกฝั่งหนึ่งสีฟ้า จากที่กล่าวมาพบว่า สีของเครื่องแต่งกายที่ใช้ในการแสดงละครพันทางเรื่องราชาธิราชนั้น เป็นการใช้สีแบบสีตรงกันข้ามกัน นอกจากนี้ยังมีการแบ่งวรรณะของสี คือ แม่ จะนิยมใช้สีเข้ม เพื่อเป็นการแบ่งถึงอายุของตัวละคร สังเกตได้ว่า แม่จะนิยมใส่น้ำเงิน ม่วง หรือถ้าเป็นกษัตริย์ก็จะนิยมใส่สีเหลืองหรือสีทอง ซึ่งสอดคล้องของกาญจนา สือพงษ์ (2555) ที่กล่าวว่า การใช้สีตรงข้าม จะทำให้เป็นการสร้างความเด่น การใช้สีต่างวรรณะ เพื่อสร้างจุดสนใจของผู้ดู

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่องพัฒนาการเครื่องแต่งกายตัวละครพม่า ในละครพันทางเรื่องราชาธิราช ของกรมศิลปากร พบว่า ยังมีอีกหลายเชื้อชาติที่ปรากฏอยู่ในละคร

พันทาง ที่น่าสนใจในการนำมาศึกษาถึงรูปแบบและพัฒนาการเครื่องแต่งกาย เช่น เชื้อชาติมอญ ในละครพันทางเรื่อง ราชาริราช เชื้อชาติลาว ในละครพันทางเรื่องพระลอ เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา ลือพงษ์. (2555). การพัฒนาหมอนึ่งแรงบันดาลใจเพื่อการสเก็ตช์และย้อมสีธรรมชาติ. โครงการวิจัยสาขาวิชาเทคโนโลยีเคมีสิ่งทอ คณะอุตสาหกรรมสิ่งทอและออกแบบแฟชั่น มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร.
- กรมศิลปากร. (2523). ละครพันทาง เรื่อง ราชาริราช ชุด ศักดิ์เจ้าฝรั่งมังฆ้อง ตอน สัจจะสมิงนครินทร์. [สุจิตร์]. ม.ป.ท.
- ฤทธิรงค์ จิวกานนท์. (2557). ศิลปะการออกแบบเครื่องแต่งกายละครเวทีสมัยใหม่. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรพล วิรุฬห์รักษ์. (2543). วิวัฒนาการนาฏศิลป์ไทยในกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325-2477. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.